

وشه‌ی شيعریی له‌لای مه‌حوی

کەرم سەفا شاره‌زا

شيعرو شاعیری به‌نی تەرخان‌کردوووه، به‌ئەدەب‌دۆستو شيعرناسانی کوردی ناساندوووه. له‌ ساڵی (١٩٧٠) ش‌دا مامۆستای ئەدیب‌کاکەي فەلاح لیکۆلێنه‌وه‌به‌کي ئەدەبی به‌ سێ ئەلقه‌ له‌ گوڤاری (برایه‌تی)‌دا بڵاو‌کرده‌وه‌و، چەند سەرنجی‌کی وردی له‌ باره‌ی شيعره‌کانی ئەم شاعیره‌ هونەر‌مەنده‌ صۆفی به‌ راستی په‌رسته‌ خستۆته‌روو، به‌لام تا له‌ ساڵی ١٩٧٧‌دا چاپی به‌کەمی دیوانی شيعره‌کانی له‌لایەن مامۆستایان (مه‌لا عەبدولکه‌ریمی موده‌ریس و محەمەدی مه‌لا کەرم) هوه، له‌ به‌رگێکی جوان و قەشەنگ و به‌ لیکۆلێنه‌وه‌و لیکدان‌ه‌وه‌به‌کي وردی شيعره‌کانی بڵاونه‌کراوه‌وه، وا به‌ چاکی شيعردۆستانی کورد، مه‌حوی شاعیری لوتکه‌و صۆفی و زانای تاینی‌یان نه‌ناسی و، له‌ دواي ئەو هه‌ول و کۆششه‌ به‌نرخه‌یان ده‌سته‌به‌ک له‌ نووسه‌رو په‌خته‌گران که‌وتنه‌ هه‌لسه‌نگاندنی دیوان و پێشه‌کی به‌کەي و، هه‌ر که‌سه‌ به‌پێی بیرو راو بۆچوونی، باری سەرنجی خۆی ده‌ربري و، ئەوی شیاوی باسه‌و مايه‌ی سەرنج راکيشانه‌ زۆربه‌ی ئەو لیکۆله‌ره‌وانه‌، پتر بايه‌خیان به‌ لیکۆلێنه‌وه‌ی ناوه‌روکی شيعره‌کانی داوه‌ و، به‌ده‌گمەن نه‌ی، ئاوریان له‌ روخسارو که‌ره‌سه‌کانی نه‌داوه‌ته‌وه، به‌تایبه‌تی له‌ وشه‌ی شيعری^(١)، که

پێشه‌کی: مه‌حوی شاعیرگی گه‌وره‌ی کورده‌، به‌کێکه‌ له‌ شاعیره‌ لوتکه‌کانی قوتابخانه‌ شيعری به‌کەي بابان. ئەو قوتابخانه‌به‌ی که‌ له‌ دواي بنیات‌نانی شاری سوله‌یمانی و، په‌خسانی باریکی نویی سیاسی و ئابووری و روشنیریی له‌ میرنشینی بابان‌دا، له‌سه‌ر ده‌ستی نالی (١٨٠٠ - ١٨٧٢؟) دامه‌زراو سالم (١٨٠٥ - ١٨٦٩) و کوردی (١٨١٢ - ١٨٥٠) بوون به‌ هاوکاری و، ده‌ورێکی سه‌ره‌کیان گێرا له‌ چه‌سپانی ئەو قوتابخانه‌ نوی به‌و، زۆری به‌ی نه‌چوو له‌ کۆیه‌و نه‌سته‌مبولن حاجی قادری کۆبی (١٨١٧ - ١٨٩٧) و له‌ سوله‌یمانی مه‌حوی (١٨٣٠ - ١٩٠٦) و له‌ که‌رکوک شێخ ره‌زای تاله‌بانی (١٨٣٢ - ١٩١٠) بوون به‌ ته‌واوکه‌ری نامه‌ی ئەو قوتابخانه‌ شيعری به‌و، شيعری نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌ی له‌سه‌ر ده‌ستی حاجی و، شيعری ته‌صه‌ووف و فه‌لسه‌فه‌ی تاینی نه‌لای مه‌حوی و شيعری وه‌صف و هه‌جووکاریش له‌سه‌ر ده‌ستی شێخ ره‌زا گه‌بسته‌ په‌له‌ی گه‌بینو، بوون به‌ هونهری په‌ته‌وی شيعری ئەو قوتابخانه‌ به‌ هه‌رچه‌نده‌ له‌ ساڵی (١٩٢٢) هوه‌ چاپیکی دیوانه‌کەي مه‌حوی بۆکه‌راوه‌ته‌وه‌و مامۆستای خوالی خوش‌بوو، عه‌لاه‌ه‌دین سه‌جادی، له‌ ساڵی ١٩٥٢‌دا له‌ (میژووی ئەدەبی کوردی)‌دا، ١٣ لاپه‌ره‌ی بۆژبان و

که ره سه به کی هره گرننگ و سه ره کی روخساری شیعه .

بویه من لیره دا هم لایه نهم وه رگرت و ده مهوی به پی ی توانا و ده دست
بویشتمه وه شتیگ له باره ی وشه ی شیعرنی له لای مه حوی شاعیری ناودار
خوسم ، تا کو بایه خدان به روخساری شیعه کانی شان به شانی بایه خدان
به ناوه روکیان بروت و مانی خوی پی بدریت ، چونکه روخسارو ناوه روک
بخود وردتر بلین : وشه و مانا دوو دیوی به ره می ته ده بین و هیچ
کمبکیان به تنیا ناتوانی ته و به ره مه ته ده بی به بنیات بنی .

دهوری وشه له دارشتنی شیعدا : -

وشه له دارشتنی بنیاتی شیعدا دهوریکی سه ره کی هه به ، چونکه وه ک
له مه و به ده رمان پری ، شیعر دوو دیوی هه به ، ته و انیش روخسارو
ناوه روکن . روخسار : وشه و کیش و موسیقای ناو خو و ته کینکی دارشتن و
له شیعرنی کلاسیکی دا سه رواش ده گرنته وه و ، ناوه روکیش : هه ست و
سوزو بیرو ته ندیشه و مانای تیکرای شیعه که ده گرنته وه .
ته گره اتو شاعیر که ره سه به کی جوان و نایابی ناوه روکی شیعرنی
پی بو ، مهرج نی به هونراوه ی جوان و سه ره که و توی بو بخولقی ، به لکو
تا کو وه ستایانه وشه ی گونجاو بو مانا و بیرو بو چونه کانی
هه له نه بژی ، ناتوانی له قالیکی جوان و لیه شاهه ی شیعرنی دایر بژی و ،
به ره مینکی ناسک و به هیزو پیژ پیشکه ش بکات .

لیره دا ده توانین دهوری وشه له دارشتنی شیعدا به دهوری ته و ره ننگه
جوژاو جوژه ی به رده ستی وینه کیشیکی هونه رمه ند بچوینین که به توانا
به هره ی هونه رنی خویه وه ، بتوانی بیرو هه ست و سوزو ته ندیشه ی
له باره ی بابه تیکی دیاری کراوه وه له تابلویه کی هونه ری دا بکیشی و
ره ننگ و روخساریکی شیاوو گونجاو به نه دگارو دیمه نه که ی بدات ، تا کو
تابلویه کی جوان بخولقتنی و سه رنجی بینهرانی پی رابکیشی .

هه ندی له سه رچاوه کانی ره خنه ی ته ده بی ، ته وه مان پی راده گه یین و

ده لین : -

لیکولیه وه له ناوه روکی شیعر بنده به لیکولیه وه له رووی دووه می
شیوه ی ده رپرینی شاعیر ، ته ویش روخساره ، ته مه ش لایه نی هونه ری و

وینه ی شیعرنی و زمان و وشه کانی ده گرنته وه و ، ره خنه گر ده بی ته وه
ساغ بکاته وه که نایا ته و وشانه ی له هونراوه به کاریان دینی ره وان و جوان و
ناسکن یان نا ره وان و به گری و گال و نار بکن ؟ نایا ناسان و تازه و نه ساوت
یا خود گران و ساوو ئالوزن ؟^(۲) ده بی ره خنه گری ته ده بی گه لی به وردی و
هوشیاری ته مانه له بهر روشنایی گونجانندی وشه و مانا کانی به پی کومه نه
په یوه ندی به کی ره وانیشی وه کو لیکچواندن و خواستو دژه کو درکه و
گه لی هونه ری تر که ده بنه مایه ی ره سه نایه نی داهینان له لای شاعیر و .
به جوانی شی بکاته وه و بیان خاته به رده ستی خوینهرانی ده وه
ته ده بی به کی^(۳)

وشه ی شیعرنی له لای مه حوی شاعیر :

وشه ی شیعرنی له لای مه حوی ، هه رچه نده به شیوه به کی گشتی هه ر
له فره نگی وشه ی شیعرنی هونراوه ی کلاسیکی کوردی ی سه ده ی
نوزده هه م و شیوه ی کرمانجی خواروو هه لینه جراوه و ، هه رچه نده له قوناغی
ژبانی شاعیردا تایه ته ندی شیعرچاکی خوی له جوانی وشه و پته وی
دارشتن و به هیزی ناوه روک دا ده نواند ، به لام زوربه ی شاعیره
کلاسیکی به کانی کورد له و سه رده دا پتر بایه خیان به وشه ئارانی و دارشتنی
شیعر داوه ، له وه ی بایه خ به ناوه روکی بدن . که چی به پیچه وانه ی ته و
شاعیرانه وه ، ده بینین مه حوی شاعیر له زوربه ی شیعه کانی دا به تایه نی له
شیعرنی کومه لایه نی و ته صه ووف و فله سه فی دا له وشه ی ساده و ساکارو
ده رپرینی دوور له جوانی و رازاندنه وه ، به زه می به ترخی ناوه روک به هیزو
پته وی خولقاندوه . به کورتی مه حوی پتر شاعیری مانای به رزو جوانه له وه ی
شاعیری وشه بی .

هوی گرتنی ته و شیوازه خاکی به پشی ده گه رپته وه بو ریزه
ته صه ووفی بی که ی ته تی دا گه یشتبوه پایه ی خه لیفه ی شینخیکی رابه ری
ریبازی نه قشبه ندی ، شینخیکی ناوداری وه کو (شیخ محمد به هانودجی
کوری شیخ عوسمانی سیراجودین) ی ته و یله و خویشی خاوه نی خانه بو نه
شاری سوله یمانی . له سه ریکی دیکه شه وه فقه ی به کی زینده زیره کی زنی
هه ره گه وه ی کورد (موفتی زه هاوی) بووه ، نیجازه ی مه لایه نی نه شاری
به غدا لی وه رگرتووه و ، له سالی ۱۸۵۹ دا بو ماوه ی ۳ سال کراوه به
ماموستای مزگوتی نیام ته عزم^(۱) . له سه رده مینکی زووه وه ش به هره ی
شاعیری تیدا به دیارکه و توه و ، شیعرنی هونیه ته وه ، به لام تا له زانین و

فەلسەفەى ئايىن و تەصەووف دا پايەى وا بەرزەنە بۆتەو ، نەبوو بەو شاعیرە ئونکە بەى کە تا ئەمرو ئەدیب و شیعەناسانى کورد ھەر خەریکی ئیکدانەو و لیکۆلینەو ەى شیعە بەھیزو پتەو کەنن و ھیشتا بە تەواو ەەرە قەنى نەھاتون و نەگە پشتونە تە ئەنجامیکى ديارو چەسپاوى بە کالاکراو . چونکە شاعیریک بوو بەھیزی بەھەرى شاعیرى خوی و بە بالی زانیی ئایىن و تەصەووف لە ئاسمانى شعیرى رەسەنى کوردی دا کەوتەو تە پەروازو فرینو ، لە ئازاردانى نەفسى خوی دا خوشی وەرگرتوو ، لە پیالەى غەمى زەمانە ، شەربەنى خوشەو پستیى خودایى نۆشیو و لە ئەنجامى ئەم موعانەتەى گەلى جار لە وشەى رەق و ناریک شعیرى ناسک و جوان و ریک و پینکی خولقاندوو .

لە بارەى شاعیرى و زانایى مەحوى بەو ھەندى لە نووسەر و ئەدیبانى کورد بەم جۆرە لى بەو دواو ، ھەبە دەلى مەحوى ئەو ھەندەى شاعیرە ئەو ھەندەش زانای ئایىن بەو ، ئەو ھەندەش کە زانایە شاعیرە^(۵) ئەم راپەش لەو ەو ەرى ھەلداو کە لیکۆلینەو ەى شیعە کافى مەحوى کارىکی گرانەو بەھەموو کەسک ناکرى ، مەگەر بەو کەسانەى کە ئاگادارى ھەموو لایەنىکی ئەدەبى و فەلسەفى جیھانى مەحوى شاعیرى لووتکە بن ئەنجام بەرى .

(گۆزانى) ى شاعیرى نەمرى کورد ، لە بارەى رېچکەى شیعەدانانو قوولى بیرو وردى و اتاو . وشە کافى بەو گوتوویەنى : «دەلین مەحوى ھۆنراو کافى لە سەر رېچکەى ھیندى ووتو لە قوولى بېردا ، لە وردى و اتادا ، لە ریک و پینکی وشە کافىدا زۆر ھونەرى نواندوو»^(۶) . ماموستای خوالى خوش بوو ە ئەلەدین سەجادی لە بارە بەو گوتوویەنى :

مەحوى شاعیرىکی وردە کار بوو ، بەلام ئەم وردە کارى بەى ئەگەر ئیکە ئاو بە فەلسەفەى تەصەووف نە کردایە ، نەى ئەتوانى بستى بەولاو بەجى و . ھەر ەھا قەسى نەستەق و جیناس پەروە ریش بوو ، دیسان ئەویش تا بە تەصەووف ئاوى نەدایە ھەر بوى نەھاتوو»^(۷) .

و ەک سەرنج دەدەین ، دەبینن ئەو نووسەرەنە بیرو رای خویان لە بارەى مەحوى بەو ەرپرېو ، بە زۆرى بە شاعیرىکی وردە کار و شارەزایىکی فەلسەفەى تەصەووفیان داناو و لە ھونەرى شیعەدا گەنگى بە قوولى و تاو ، ریک و پینکی وشە کافى داو . من زۆر بەى لایەنە کافى ئەو بیرو راپانەم لە بارەى مەحوى بەو لا راستە ، بەلام ئەو ەى من تاسەر لەگەلێان دا نېم ئەو بە ، کە دەلین : لە ریک و پینکی وشە کافى دا زۆر ھونەرى نواندوو . چونکە ئەگەر شاعیر لە ھەندى لە شیعە

دەلدارى بە کافى دا ئەمەى پەپرە و کردى ، دەبینن لە زۆر بەى ھۆنراو کافى دا ، بەتایبەتى لە شعیرى تەصەووف و ئایىن و کۆمەلایەتى دا ئەو ھەندەى گەنگى داو بە قوولى مانا ئەو ھەندە گەنگى نەداو بە جوانى و ریک و پینکی وشە کافى و ، زۆر جار وشەى بە قوربانى مانا کردوو ، تاکو بتوانى فەلسەفەى تەصەووف کەى باشتەر لە ھۆنراو کافى دا ەرپرېو ، وشە رى لە بیرو بۆچوونە کافى نەگرى . بۆبە دەبینن گەلى جار لە وشەو ەرپرېنى ئاسانى دوور لە جوانى و رازاندەو ، شعیرى جوانى ناوەرۆک بەھیزو پتەومان بۆ دادەرپڑى ، ھەر ەک لە مەودا ەرى دەخەین .

چۆن مەحوى وشەى شعیرى بەکارھێناو ؟

مەحوى شاعیرى زانای ئایىن و صوفى بە چوار جۆرى سەرە کى وشەى شعیرى لە ھۆنراو کافى دا بەکارھێناو ، تا رادە بە کى باش لە ھەموو جۆرە بەکارھێناو کافى دا سەرکەوتوو ، بەرھەمى شعیرى پتەوى پشکەش بە شیعەناسانى کورد کردوو و سەرنجى رەخنە گرانى ئەدەبى کوردى راکیشاو ، و ەکو ئەمانە : -

(أ) . بەکارھێنانى وشەى شعیرى جوان لە داھینانى ھۆنراو ى جوان دا :-

شاعیر ئەم جۆرە بەکارھێناو لە شیعە دەلدارى بە کافى دا پەپرەو کردوو ، لە وشەى جوان و ناسکى شعیرى ھۆنراو جوان و رازاو ى پر مانای بەھیزو پتەوى دارشتوو ، ھەر ەک لەم نمونە شیعەرانەى خوارو ەى دا ەردە کەوى :-

(۱) . لە لایەرە (۱۳) ى دیوانە کەى دا ، ھۆنراو بە کى دەلدارى ناسکى دەست - پى دە کاتو ، و ەک شاعیرە ھاوچەرخە کافى لە وشەى جوان و ناسک شعیرى بەھیزو جوانمان پشکەش دە کاتو ، لە سەرە تادا دەلى :-

ئەرى دل بى شەرانى لەعلى گول رەنگت لە گول چ بکا ؟

کە جیلوى گول لە گولشەن دا نەنى ، بولبول لە چل چ بکا ؟ !

کە لەم دېرە شیعە ورد دەبینەو ، دەبینن لە کۆمەلە وشە بە کى شعیرى جوانى و ەکو (دل) ، شەراب ، گول ، گولشەن ، لەعلى گول رەنگت ، جیلو ، بولبول ، چل) پینک ھاتوو ، ھەموویان کەرەسەى روخسارى جوانن و بە شداریان لە دروست بوونى شعیرى جوان دا کردوو ، کاتى لە دېرى دوو ەمى ھۆنراو کەش ورد دەبینەو کە دەلى :-

کە ھەلگىرسا لە نوورى بادە شەمعى حوسنى جانانە

نەچیتە سەر تەریقەى حەزەرى پەروانە دل چ بکا ؟

دەبینن لەم دەستە وشە جوانەى خوارو ە دروست بوو :

(ھەلگىرسا ، نوور ، بادە ، شەم ، حوسن ، جانانە ، تەریقە ،

حزرت ، پروانه ، دل) ئەمانەش كەرەسەى جوان و سروش بەخشن
بىئى شىعرە ناسك و جوانەكەى دا .

كانى له دېرە شىعرى هەشتەمى ھۆنراوەكەش ورد دەبىنەو دەلى :-

چ حاجەت نەرگى مەست بەكم وەصلى بە مەخمورى
كە چاوى سەرمەكيشراوى خوداى نى ، له كل چ بكا ؟ !

دەبىنن لەم دېرەشى دا وشەو دەربېرى جوان و ناسكى وەكو (نەرگى
مەست ، مەخمور ، چاوى سەرمەكيشراوى خوداى ، كل) بوون بە
كەرەسەى جوانى ھەيكەلى شىعرەكەو بە ماىەى مانا و ناوەرۆككى جوان
بوى .

۲- له لاپەرە (۲۰) دا ، له ھۆنراوەبەكى دىكەى دا ئەم دېرە شىعرەى
ھاتووە دەلى :-

خەندەى لەبو عەبىرى خەلى تو بوو وەك منال
تووى تەكا كە غونجە ، وەنەوشە مى شكا ! !

دەبىنن وشەو دەربېرى جوان و ناسكى وەكو (خەندە ، لەب = لىو ،
عەبىرى خەت ، غونجە ، وەنەوشە) كەرەسەى جوانى دارشتى
شىعرەكەن .

۳- له لاپەرە (۷۴) داو له سەرەتای ھۆنراوەبەكى دىكەى دا ئەم دېرە
شىعرەى خوارەوھى گوتووە :-

خەرامى ناز ئەگەر ھىتابە لەنجە سەروى مەوزوونت
وەكو لەبلا ، لەسەر رى پرسشى كە حالى مەجنوونت

دەبىنن بە وشەو دەربېرى ناسكى وەكو (خەرامى ناز) واتە : رۆبشتى بە
نازى و (لەنجە) و (سەروى مەوزوون) و (لەبلا) و (مەجنوون) ى عاشىقى ،
بىئى شىعرەكە دادەرئى و جوانترىن واتايشى بەبەردا دەكات و لە دېرە
شىعرى دووھى دا دەلى :-

دەترسم گەردى خوئى من له شىشەى گەردنت نىشى ،
وہ گەرنا ، غەم نى بە بزم ، له حەسەت لىوى مەبگورونت ! !

لێرەش دا وشەو دەربېرى وەكو (گەردى خوئى) و (شىشەى گەردن)
و (لىوى مەبگورون) واتە : لىوى وەكو مەى سوور ، جوانن و وشەى وەكو
(غەم) و (حەسەت) یش ھەرچەندە خوشى نابەخشن ، بەلام پوراگرتى

بەرابەر بە خوشى و شادى ، ئەوانىش وەك وشەى جوان و خوش لە بىئى
شىعرەكە دا خويان دەنوئىن و ئەمە لەبارەى وشەو ، دەبا بزائىن لەبارەى
ماناشەو چون ئەمانەبوون بە ماىەى جوانى واتايشى شىعرەكەو ، مەبەستى
گشتى شىعرەكە چى بە ؟ لە وەلام دا دەتوانى بەم جۆرە ماناى لى
بدرتەو و بگوتى : مەن خەمى ئەو م نى بە لەتاو لىوى سوورى تو بزم ،
بەلكو لەو دەترسم تو زى خوئى وشك بوو مە لە گەردنى ساف و لووسى
وەكو شوشەت بىشى و بىتە ئوبالى تاوانى كوشتەكەم .

۴- له لاپەرە (۱۳۱) دا ، له دېرە شىعرىكى ھۆنراوەبەكى دا دەلى :-

سپاؤشن لە داخى خەططو خال و لىو روو زولفت
وہنەوشەو ميسكى چىنو ئاوى خضرو لالەو و عەنەبر

وشەو دەربېرەكانى (خەت) و (خال) و (لىو) و (روو) و (زولف) لە
نپو دېرى بەكەم دا بەرابەر بە (وہنەوشە) و (ميسكى چىن) و (ئاوى
خضرى) واتە : ئاوى زيان و (لالە) و (عەنەبر) كراون و ، ھونەرى پىجان و
كردنەو بەكى رىكيان پىكەو ناوہ و (خەت بە وەنەوشە) و (خال بە ميسكى
چىن) و (لىو بە ئاوى حەيات : زيان) و (روو بە لالەى ئال) و (زولف بە
عەنەبر) چوتراون ، ھەمووشيان وشەى شىعرى جوانن و دېرە شىعرىكى
جوان و ناسكيان بىئەت ناوہ و ، ماناىكى پتەويان بو دروست كردوہ

۵- له لاپەرە (۲۲۳) دا لە ھۆنراوەبەكى دا ئەم دېرە شىعرەى گوتووە :
لە كن پشكوونى غونجەى دەمى ، وەك گول ، سەراسەر گونم
گولى روخسارى دەرخا ، نىرگس لاسا ، سەربەسەر چاوم ! !
مەبەستى ئەو بە (كە غونجەى دەمى يار دەپشكووى قسەبەكى دەكا ،
ھەموو گىيام وەك دەكرتەو و دەبى بە گوى بۆبىستى ئەو قسەبە . كە گولى
رووشى دەرەخا ، ھەموو گىيام دەبى بە چاوو وەك نىرگس مەستى
تەماشاكردنى دەبى) (۸) .

دەبىنن ئەم دېرە شىعرەش لەم وشە جوانە شىعريانە پىك ھاتووە :-
(پشكوونى) ، (غونجە) ، (دەم) ، (گول) ، (گولى روخسار) .
(نىرگس) ، (چاوى) و مانا كەيشى وەك بۆت دەرەكەوت لەم وشە ناسكەنە
وہشاوئەتوہ .

۶- له لاپەرە (۳۱۵) دا ، لە سەرەتای ھۆنراوەبەكى ترى دا ئەم دوو دېرە
شىعرەى خوارەوھى گوتووە :-

دلى بردم بە شوخى دولبەرىكى تازە ، سەرلەنوئى
موبارەك نى لە دل سەوداىەكى كەى كەوتەسەر لە نوئى

كەچ ئەبرۆ ، دىدە ئاھوو ، شۆرشىن خوو ، فیتەجو ، توركى

خوښم نه گڼه پوهه او گڼه نه و من بکا به کس (۱۰)

د مېتن له ډېرې په کسې هم وشه شپږمې پانې دل ، شوخ (دولېر ، تازه ، سه لې نوي ، موباره ک ، سه ودا ، نوي) يوونه ته که رسې بيايي ډيره شپږه گڼو ، له ډېرې دووه ميشي دا وشه کاني (که چ ، نه برز ، دپده ، ناهرو ، شوښن خو واته : تووره ، خوړوش ، شور ، شين ، نه هلي نه زهر ، واته : عاشقي ته ماشاکر) نه مانه هم موويان به شداريان له دارشتني شپږه که کردووه ، له گڼ مانا جوانو ناسکه کې دا لیک وده شاونه توه .

نه مانه چنه ند نمونه په ک بوون له شپږي جواني له سره وشي ناسک و جوان دامه زراو له لای مې حوی شاعرو هم ديارده به ش به زوري له شپږي غزه لي دلداري دا خوږي ده نوښتي و له شپږي فلسفي و ته صه و و و ف کومه لايه تي به ره و کزي ده چي و مانا له وشه کاني به هيزترو جوانتر ده بن . (ب) به کارهيناني وشي دووباره کراوه له شپږدا :

مې حوی له دارشتني شپږدا زور جار وشي دووباره سي باره کراوه ي به کارهيناوه و به يي نه وې به م کاره ي بارگراني و ناشريني به سر شپږه کاني يني ، به لکو به پيچه وانه و ، جوړه جواني به کي به روخسارو به ناوه روکي هونراوه کاني داوه ، له بوازي به کارهيناني هم جوړه وشه دووباره کراوانه دوو مې به ستي سه ره کي بووه ، نه وانيش نه مانه ن :-

يان بو مې به ستي پيکه و نه و ناني شپږي به هيزو جوان بووه ، يا خود له پيناوي پيکه و نه و ناني هونه ري جوانکاري ره و انيږي نه مې کردووه .

۱- به کارهيناني وشي دووباره کراوه له پيناوي شپږي جوان دا :-

بو هم جوړه به کارهينانه ي هندی نمونه ي پته و مان له شپږي مې حوی له به رده ست دايه ، وه کو هم ډيره شپږانه ي خواره وې :-

۱- له غزه ليکي دا که به م ډيره ده ست پي ده کات ، ده لي :-

که يي ليوې له سر ليروم بني روحم له سر ليوه که ليوې لابه ري ، نه لې ته روحم ده رده چي پيوه (۱)

وه ک سه رنج ده دېن ، ده بين له م ډيره شپږه ي دا دوو جار وشي (روح و دوو جار فره يزي (له سر) و چواريش وشي (ليوي تيډا به کارهيناوه ، ده بوايه هم ديارده يي دووباره کردنه وې وشه بيته مایه ي وې رس يووني خوښتر يا خود گوي گرو جوړه کزي به ک بدات به روخسارو ناوه روکي شپږه که که چي به پيچه وانه ووه جوړه پته وې و جواني به کي پيداوه له شپږه جوانه کاني شاعير ده زميردرې .

ب- يا خود که له م ډيره شپږه ي دا سي جار وشي (نه و) و پينج جاريش وشي (که س) به کار دېني و ده لي :-

چ بکه م نه نه و که س م که که س يي له لا به که س

له ډېرې دووه مې شپږه که شي دا دوو جار وشه کاني (روح) و (که س)

دووباره ده کاته ووه ، له جياتي کزي ، هه ست به جوړه جواني و خوښي به کي ناوه روکي هه ر دوو ډيره که ده که بن و ده لي :-

گڼر ئيشي روخته که نه بوو که س به ده ستوه ده ست هه لگره له روح و مې به ئيلتجا به که س

ج- له لاپره (۲۲۷) دا ، هم ډيره شپږه ي گوتووه و سي جار وشي (حق) و دوو جاريش وشي (ناحق) ي به کارهيناوه ، ده بيني ناوه روکي پته وې به گياني ته صه و ف ناودراو بو ډيره شپږه که خولقاندووه و گوتوويه تي :-

به حق هه ر حق ، به ناحق ناحق م و توه له روژي بووم وه کو مې نصور نه گڼر بيشم کوژن ناکم له حق لادم !

شاعير نه و نه مان بو ده رده پري که له وې هه يه هه ر لاي هه قه و دزي ناهق و ه ستاوه ، بام وه کو مې نصوري هه لاجيش له سر هه ق له داريش بدرې و بشکوژي هه ر له هه ق لانا دات و راستي ده وې .

د- له لاپره (۷۷) ي ديوانه که دا ، له ډيره شپږي کي دا سي خاوشه ي (غم) ي به کارهيناوه و جار يکيش بووه به وشي (به غم) واته : به خپو کردنو له جياتي کزي مانا ، جواني ناوه روکي به شپږه که به خشيوه و . ده لي :-

غمي خوښي تي به (مې حوی) له دليا ، هه ر غمي تويه ، له عيشقت دا ده که م غم بو به غم ، پروانه چو م بو ت ؟

ه- له لاپره (۱۳۰) دا له ډيره شپږي کي دا سي جار وشي (نه هلي) ي به کارهيناوه و دوو جاريش وشي (دنيا) و ده لي :-

نه و نه دي نه هلي دنيا ن ، نه هلي دنيا تاقه روژي گڼر به قهرني من نه و نه دي نه هلي خوا بم ده بېه پيغه مېر

له نيوه ډيري يه که م دا دوو جار ده لي (نه هلي دنيا) يه که م جار مې به ستي له (خه لک) ه و دوو م جاريش مې به ستي له و که سانه يه که دنيايان ده وې يا خود ده نانه ت و سووکين و جاري سي يه مېش که ده بيته (نه هلي خدا) مې به ستي له و که سانه يه که خواپه رسته ، هم دووباره کردنه وې به . شپږه که ي جوانتر کردووه ، نه ک تووشي کزي و لاوازي کردې .

و- له لاپره (۵۹) دا ، له ډيره شپږي کي هونراوه يه کي دا سي جار وشي (ده ر) ي به ماناي نه خوښي و دوو جار وشي (نه هاتن) ي بو نه هاتني ياره که ي به کارهيناوه و جار يکيش (نه هات) ي به ماناي نه گېه تي کردووه به سه رواي شپږه که ي و ده لي :

ئەو نەھاتن دەردە ، داغى ئەو نەھاتن دەردەھا

كەس بە دەردى من نە چى ، وەك من نەئى تووشى نەھات
مانەكەيشى جوانو تەواو دەئى : نەھاتنى يارەكەم نەخوشى بەكەو
داخى ئەو نەھاتەيشى نەخوشى بەكى دىكەو ، خودايە كەسلى تووشى
دەردى من نەئى ، بە نەھاتنى يار تووشى كارەسات و نەگەتتى نەئى .

۲- بەكارهينانى وشەى دووبارەگراوہ لەپىناوى رەوانبىزى دا :-

گەئى جار مەھوى شاعىرى ھونەرمەند وشەى شىعرى لەپىناوى
پىكەوہنانى ھونەرى جوانكارى رەوانبىزى دووبارە كەردۆتەوہو ؛ بەم
كارەيشى ھەندى ھونەرى جوانكارى وەك رەگەزدۆزى پىكەوہناوہو ،
جۆرہ ھىزۇ جوانى بەكى داوہ بە شىعرەكانى ، چونكە ماملەت كەردنى لەگەل
ھونەرەكانى جوانكارى دا تايەتمەندى بەكى ديارى شىعرى كلاسىكى
كوردى بووہو پىوانەى سەرکەوتنى شاعىر بووہ لە كەردارى شىعرووتن دا ،
ھەرەك لەم نمونە شىعرانەى خواوہەى دا دەردەكەون :-

۱- لە لاپەرہ (۵۹) ى دىوانەكەى دا ، دېرہ شىعرىكى گوتووہو دوو جار
وشەى (نەبات) ى تىدا بەكارهيناوہ ، بەكەمیان : بە ماناى جۆرہ
شەكرىكى شىرینەو ، دووہمىشان : بە ماناى (نەھىتان) دى ، وەك ناو
نەھىتانو دەئى :-

عەنەبەرى سارای ووتم : زولپى ، (نەبات) ى مېصرى لىو

زولپى ئالززا ، ووتى : لىوى كە ناوى من (نەبات)

بەم دوو جۆرہ بەكارهينانەى ، لە نىوانى وشەى (نەبات) ى بەكەم
(نەبات) ى دووہم دا ھونەرى رەگەز دۆزى تەواو (جناس تام) ھەبە .

ب- لە لاپەرہى (۱۲۳) دا دېرہ شىعرىكى گوتووہو ، دوو جار وشەى
(چار) ى بەكارهيناوہ ، بە ماناى (چارەو عىلاج) ھو ، دووہمىشان بە ماناى
(قەيسەرى رووس) ھو ، ھەرەھا وشەى (ناچار) ىش ھاتووہو ،
دەئى :-

چارى قەدەر بزائە نى بە ، چەندە چارى وا

نى چارە ماوو بە دو بەنجەى قەزا دوچار

لە نىوانى وشەى (چار) ى بەكەم (چار) ى دووہم دا رەگەزدۆزى تەواو
ھەبەو ؛ لە نىوانى (چار) و (ناچار) ىش رەگەزدۆزى ناتەواو ھەبەو
شىعرەكەيان بە ھىزكردوہ .

ج- لە لاپەرہ (۲۴۲) دا دېرہ شىعرىكى گوتووہو ، دوو جار وشەى

(دامان) ى بەكارهيناوہو ، دەئى :-

ھەموو عالەمتە پابەندو لە دامان

كەچى دەستى كەست نا گاتە دامان

لە نىوانى ھەردوو وشەى (دامان) دا

رەگەزدۆزى تەواو ھەبەو ، (دامان) ى بەكەم بە ماناى (لەدواوہتن) دىو
(دامان) ى دووہمىش بە ماناى (داوین) دى .

د - لە لاپەرہ (۲۷۷) دا دېرہ شىعرىكى گوتووہو لە سەرەناو لە
كۆتاپى دا وشەى (غولامانە) ى بەكارهيناوہو گوتووہو .

(غولامانە) سەرم دانا لە بەرىتە رى روى

كەچى ئەو ھەر منى خستۆتە پشت گوى وەك (غولامانە)

وہك نۆكەرو خولامو ، (غولامانە) ى دووہم بە ماناى كاكۆل رەگەزدۆزى
تەواو پىكەوہناوہ .

ھ- لە لاپەرہ (۲۸۳) دا لەسەرەتاي ھۆراوہ بەكى دا دەئى :

لەسەبرى خەستەخانەى عىشق ، ئەوى سەوزەى كەواشېنە

لەسەرھەر خەستە دى ياخویندنى ياسېنە يا شېنە !!

دەبىن شاعىر دوو جار وشەى (شېن) ى بەكارهيناوہ . بەكەمیان بە
ماناى (رەنگى شېن) و دووہمىشان بە ماناى (شېوہن) ھاتووہو . لە نىوانى
ھەر دوو كيان دا رەگەزدۆزى بەكى تەواو ھەبە .

و- لە لاپەرہ (۲۸۲) دا لە دېرہ شىعرىكى دا دوو جار وشەى (رووت) ى
بەكارهيناوہو ، بەكەمیان بە ماناى (ئى بەرگەو پۆشاك) دىو .

دووہمىشان بە ماناى (رووى تى) دىو ، لە نىوانى ھەردوو كيان دا
رەگەزدۆزى تەواو ھەبەو دەئى :-

وتم : بۆرووت و پووتن ئەو كەسانەى عاشقى رووتن

وتى : شان و شكۆھى زىندە دل ھەر ژەندە پۆشېنە

ز- لە لاپەرہ (۱۰۱) دا ، دېرہ شىعرىكى ھەبەو دوو جار وشەى (زار) ى
بەكارهيناوہ ، بەكەمیان بە ماناى (نارەحت) و (زار) ى دووہمىش

ماناى (دەم) دىو لە نىوانى ھەردوو (زار) دا رەگەزدۆزى تەواو
پىكەوہناوہو ، دەئى :-

پرسشى كا حالى (زار) ى ئېمە ، (زار) ى كەردەوہ

لەو ددانانە كە دەدرەوشابەوہ نەجمى فوتووح

بەكارهينانى وشەى ناشىعەرى لە دارشتنى شىعەرى جوان دا

هەرچه نده ئیمة ناتوانین بهر له به کارهینانی وشه له دارشتنی شیعدا بریاری خۆمانی به سهردا بدهین و بلین : ئه مه وشه به کی جوان و ناسکی شیعرنی بهو ، بو دارشتنی شیعرنی پتهوو جوان دهشی و ، ئه وهی دیکه یان جوان و پرمانا و گهش و گولنی بهو بو شیعر ناشی . چونکه جوانی و به هیزی وشه و ناسکی وهختی به دیارده کهوی که شاعیر له دارشتنی شیعره کهی دا به کاری دینی و بنده به هونه رمه ندی و دهسته لانی شاعیرنی به وهو . ده توانین بلین وشه له بازاری شیعدا نرخ و به های به جیگه و چۆنه تی مامله ت له گه ل کردنی دا ده گۆری و ناوه روکی شیعره فلهسه فی به کهی حممدی صاحبقران (۱۸۷۸ - ۱۹۳۶) ی به جوانی بو ده گونجی که ده لی :-

بازاری ده هره ، قیمة فی ئه شیا به جیگه به

میشی گه بیسته رووی نیگاری له خال ئه چی^(۱۱)

لیره دا ده توانین بلین : وشه ی ناشیرین و کهم نرخ وه کو میش وایه ، ئه گه له ده برینیکی ناشیرین به کارهات ، ئه وا ناشیرین و بی به ها ده رده چی و . ئه گه به جورینکی جوان له پال وشه ی به نرخ و پتهو به کارهات ئه وا ئه ویش نرخ په ی داده کات و ، وه کو ئه و میشه وایه کاتی نه سه رووی ئافره تیکی جوان ده نیشی خوی وه کو خالیکی ره شی سر گۆنای ده نوینی ! !

به لام که هه لفری و نیشته سه ر شتیکی پس و کهم نرخ ، ئه وا خوی وه ک زینده وه ره ناشیرین و پیسه کهی جارن ده نوینیته وه .

هه ر به وچه شه ش گه لی وشه ی ناشیرینی وه کو جینو که له بنیاتی شیعرنی هه جوکاری یا کومه لایه تی یا فلهسه فی دا ، به رانه ر به وشه ی جوان و پتهو داده نرین و هونه ری جوانکاری ره وانیژی یان لی پیک دی . هه ست ده که ین ئه وانیش نرخ و رووه تیک په ی داده که ن و خویان جوان ده نوین . به لام له گه ل ئه وه ش دا ده توانین وه ک ده ستورینکی گشتی ئه م چه ند هه ل و مه رجانیه ی خواره وه بکه ین به پیوانه ی ده ست نیشان کردنی وشه ی شیعرنی جوان و پتهو :-

۱- وشه به ک بی سروشینکی خوش و هه ستیکی ناسک بداته گونگرو خۆنه ر . له گه ل مانا که ی دا لیک بوه شینه وه . وه ک ئه وه ی بلی ی ناوی به رجه ستی ناسک . یا ناوی گوزاره ی سرووش به خش بی . یا خود ره مزو ئه وونه ی میژوونی . یا ئه فسانه یا داستانی که له پوروی نه ته وایه تی بی .

۲ له گه ل وشه کانی پیش و پاشی دا به جوانی خوی بنوینی و به رینکی بگونجی و هه یچ ناسازی به کی له گه لیان دا نه بی .

۳ له بنیاتی شیعدا دوو جوژه کیشی نه بی . واته : دوو جوژه خۆبندنه وه ی نه بی . تا کو له دیره شیعره که یدا نه خولتینی .

۴- پیشگر یا ناوگر یا خود پاشگری وای پیوه نه بی وشه که بارگران بکات . ئیستاش هه ندی ئه وونه له سه ر ئه و جوژه وشانه له شیعره کانی مه حوی دینینه وه تا کو بزانی چۆنی به کارهینان و چۆن خوی له و ناته وایانه ی وشه رزگار کردوه و به سه ریان دا زال بووه ؟

۱- به کارهینانی ئه و جوژه وشانه ی به ته نیا سرووشینکی خوش ناده ن :- مه حوی به پیچه وانه ی شاعیرانی سه رده می خوی ، هه ندی جار خوی به هه لپاردنی وشه ی شیعرنی به وه ماندوو نه کردوه ، و یستویه تی عه فه وی چۆنی بو دی ئاوا به کاریان بینی ، به لام که به کاریشیا ن دینی ناوه روکیکی جوان و به هیز بو شیعره که ی ده خولتینی ، وه کو ئه م ئه وانه ی خواره وه :-

۱- له هۆنراوه به کی دا وشه ی لیکدرای (چه رمه که ر) ی به کارهیناوه و که به ته نیا وه ری ده گرین به وشه یینکی شیعریمان نایه ته به رچاو ، هه روه ک له دیره شیعره ی دا کردوو یه تی و ده لی :-

که ی له کن ئه حمه ق ده بی حاجه قی دانا ره وا

قه ت ده کری (چه رمه که ر) یا به عبا یا که وا ؟ !^(۱۲)

کاتی لی ی وردده یینه وه هه ست ده که ین ئه م وشه ناسازه وه خه موسیقای نیوه دیره شیعره که تیک بدات ، به تایه تی که وشه کانی (عه با) و (که وا) ی به دوادا دی . به لام چونکه ناوه روکی به هیزه و له ئاده میزادی نه فامه وه ده وی که کاری باشی پی جی به جی ناکریت و ، وه کو «چه رمه که ر» وایه به که لکی هه یچ نایه ت و ، چ به رگینکی ی دروست ناکری .

ب- وشه ی وه کو (تیرۆک) و (نۆک) که به ته نیا وه رگرین وا ده زانی که بخۆنه شیعره وه ، سرووشینکی خوش ناده ن به ده سته وه ، وشه ی (تیرۆک) یه لیکدانه وه مان بو مه سه له ی نان کردن ده بات و ، وشه ی (نۆک) بش خ دنیای کشتوکال و دانه و بیله مان ده بات . که چی ده یین به م جوژه کاریان دینی و ده لی :-

زه مانه ی پر ته عه ب ده تکاته (تیرۆک)

له تی نانت ده داتی دوو به شی (نۆک)^(۱۳)

هه ست ده که ین وشه ی (تیرۆک) ده ورینکی ره وانیژی ده یینی و هونه ری (درکه) دروست ده کات . به وه ی تیرۆک له باریکی دا درکه به بو نه یه لاوازی ئاده میزادو . وشه ی (نۆک) بش که ناوی دانه و بیله به کی هه رزانه که تیکه لآو به باراش بکری نانی باش لی نایه ت ، ئه مه ش هه ر درکه به خ خواره مانی ناخوش . پاش ئه و به کارهینانه یان ، تیکرای دیره شیعره که ش ناوه روکیکی له باری پیکه وه ناوه ، خراپه ی زه مانه ی پر نازارو مه ی نه ت و ماندوو بوون ده رده بری به رانه ر به مرووف و ژبان و گوزه رانی و .

همست ده که یز هیزی مانا که ی دهستی به سهر کزنی وشه کان دا گرتووه و
وه کو دزیره شیعریکی پته و دینه بهر دل .

ح- وشه ی وه کو (بلج) و (نامهرد) سرووشیکی گهش و رووناک نادهن به
گمگرو خونهر ، به لام کاتیک که له شیعردا به کاریان دینی و ده لی :-

به پیری مهرگهوه فهرسهخ به فهرسهخ رژیون مردان
نهی باکی له مردن بی دیاره (بلج) و (نامهرده) (۱۴)

دهینن ماناییکی له بارو پر به پستی خویمان بهو جوړه که سانه
نمخشن که له مردن ده ترسن ، به تاییه تی لهو جوړه مردنه ی که له پیناوی
سره زرنی و خزمهت کردنی خاکو نه توه بی ، چونکه پیروی راسته قینه
مک همر له مردن ناترسن به لکو به پی ی خوشیان به ره و نهو جوړه مردنه
نه چن .

د- له لاپره (۲۹۶) ی دیوانه که ی دا ، دزیره شیعریکی گوتووه و وشه ی
وه کو (پاقله) ی تیدا به کارهیناوه ، هم وشه بهش چ سرووشیکی شیعریمان
داتی ، به لام کاتی له شیعره که دا به کاری هیناوه و کردووه تی به نموننه ی
خویراکی ساده یان بلینن ناخوش و بهرانه به خوارده مانی خوشی وه کو
(په قلاوا) ی داده نی ، ده بینن ده بیته وشه به کی جوان و لی ی ده وه شیتوه
هروه کو ده لی :-

له بهر همر داده زرنی جل ، چ (پیناوی) چ (چیناوی)

ده بیته لوقه لوقه (پاقله) یا (پاقلوا) بی !!

شاعیر له بهرانه رگرتی وشه کانی (پیناوی) و (چیناوی) دا که جوړه
قوماشیکی جوان و به زرخه ، له نیوانی وشه کانی (پاقله) و (پاقلوا) دا ،
جوړه ره که زدوی به کی پیکه وه ناوه و ناوه روکی شیعره که ی پی
به هیز کردووه .

ه- له لاپره (۳۴۹) دا ، له چوارینی ژماره (۳۳) دا ، فرمانی
زانه بور دووی وه کو (ده زه رن) و (ده وه رن) و ده برینی وه کو (به زه رن) و
(نه زه رن) ی به کارهیناوه و ده لی :

نهریابی غینا نه وهنده غه پره (به زه رن)

بی بونی به هارو دینی جو (ده زه رن)

نهمیانه مه قامو به سته یان ناشکوریه

به عنی (ده وه رن) نه گهر ده منی بی (نه زه رن)

هم وشه و ده برینانه همر به که یان به تهنیا سرووشی ناخوش و مانای
ناشیرین ده په خشن ، به لام که بهو جوړه ی که له شیعره که دا به کارهاتنو ،
خوو ره وشتی ده و له مهنندی له خویرابی بووو زیان به خشیان ده بریری ،
ده بینن نرخو به هاییکی نویان په پیدا کردو وه وشه ی شیعری له بارو

گونجاو خویمان له بنیاتی چوارینه که دا نواند .

۲- گونجانی وشه له ناو ده برینی شیعری دا :-

وشه له ناو ده برینی شیعری دا ، ده بی به جوانی له گه ل مانا که ی و
له گه ل سهرجه می وشه کانی پاش و پیشی دا بگونجی و له رووی ده برینه وه
په وان و بی گری بی و زمان و قورگ و لیو له ده برینی دا پیوه ی ماندوو نهن
هه ناسه ی خونهری شیعری پیوه سوار نه بی . مه حوی شاعیری لوتکه
به زوری خوئی لهو جوړه وشه ناسازانه نه داوه و خوئی نه خستوته داوی
رسته و ده برینی گرو ناره وان ، مه گهر به ده گه من تووشی گرفتی ره وان بیژی
بووی و ، هروه که له م یه ک دوو نموننه ی خواره وه دا بومان
ده رده که وی :-

ا- له لاپره (۶۷) ی دیوانه که ی دا ، له دزیره شیعریکی دا ده لی :-

فه ضیله ی نه صل و فصل ئینسانی پینانی به صاحب فضل

که توکوسه ی ، به توچی مامه ریشی بابو باپرت ؟ !

وه که سهرنج ده ده بنه نیوه دزیری به که می شیعره که ده بینن ده ننگه کانی
(ضاد) و (صاد) ههریه که دوو جار بهر گوی ده که ون و ده نگی (سین) یش
له ناو خویمان دا ده گرن و وشه کانی (نه صل و فصل) (فه ضیله) (ئینسان) صاحب
فضل زمانیان زور پیوه ماندوو ده بی تا ده ریان ده بری ، به لام که نیوه
دزیری دووه می به جوانی و به ریکی به دوا دا دی ماندوو تی خونهری
شیعره که ده حه سینتیه وه و ناوه روکه جوانه که بشی نه وه نده خوش و پرمانایه ،
خهوشی ده برینی نیوه دزیری به که م داده بووشی و به تیگرانی شیعره که خوئی
جوان و به نرخ ده نوئی .

ب- له لاپره (۱۰۴) دا ، له دزیره شیعریکی دا ده لی

بووه هم قافیه ی لیوت زوبانم ئیتفاقانه ،

ده بی عاجز نه بی ، واهاتوه ، نهو نه ملاح ، هم نه فصیح

وه که سهرنج ده ده بن ده بینن نیوه دزیری به که م زور به ره وانی
رویشتوه ، به لام نیوه ی دووه م له بهر لیک نریکی ده نگی وشه کانی
نه ملاح و نه فصیح که میک به گرانی به سه زمان دا دی . به لام چونکه مانای
دزیره شیعره که زور جوان و ناسکه و ده لی : «زمانی من و لیوی تو بوون به هاو
قافیه ، چونکه زمانم (نه فصیح) ه واته ره وانتره و لیوی تو ش (نه ملاح) ه
واته : سویرتره ، بویه نانی تو پهستی نه گهر زمانم لیوی سویری تو
بلیسیتوه ! » بویه ده توانین به نموننه ییکی جوان و پرمانای دابینن .

ج- له لاپره (۲۲۸) و له دزیره شیعریکی دا ده لی :-

نهمیرو صهیدی قهیدی که یلو شهیدی نه فسی نه ماره م

له ده ست هم ماره بهد چاره ، چیه چارم خودا چاره م

له ده برېښی ده ننگی وشه کانی (صهید) و (قهید) و (که بدو شهید) که به مانای (نیچیر) و (کوټ و زنجیر) و (فرویل) دین ، زمان که میک ماندوو ده بی ، نه گهر خوینده ناگاداری خوئی نه بی تووشی هه لهی خویندنه وه ده بی ، به لام کاتی نیوه دپری دووه می وا به روانی به دوا دای ، ههست ده که بن گرتنی شیعه که زور که ده بی و به ره و نه مان ده چی . ده بی ره خنه گری نه ده بی نه و راستی بهش بلئی :

که کاتی خوئی مه حوی له پیناوی هونه ری جوانکاری و وشه نارایی به وه نه و وشه هاو کیشانه ی به دوا به کتری دا هیناوه ، چونکه نه و جوړه کرده وه به ی شاعیرانی نه وسا تابه تمه ندینکی شیعی کلاسیکی سه ده ی نوزده هم بووه .

– خولادان له و وشانه ی دوو خویندنه وه هه لده گرن : –

مه سه له ی به کارهینانی نه و وشانه ی که دوو جوړه کیش هه لده گرن و دوو جوړه خویندنه وه یان له شیعه را ده بی ، گرفتیکه هاتوته پینش گه لی شاعیره گه و ره کان و دینه پینش شاعیرانی نه مروشان . به لام هونه له وه دابه شاعیر چونیان به کاریننی تا به راستی بخویندنه وه و وشه ی شیعی بی گرفت یننه بهرچا و . مه حوی که م واهه به تووشی گرفت وشه ی و ابووی ، بویه له م چند نمونه به ی خواره وه زیاتر نه و جوړه و وشانه مان له شیعی مه حوی دا بهرچا و ناکه وی .

أ. له لاپه ره (۳) ی دیوانه که ی دا ، نه م دپره شیعه ی گوتوه : –

له به حوی فیتنه به لکی نه جانت بدا خودا

داویننی باخودا (بگره) ، به رده ناخودا

کانی له نیوه دپری دووه می شیعه که ورده بینه وه ، ههست ده که بن وشه ی (بگره) دوو جوړه کیش هه لده گری و هه رچه نده که شیعه که خوئی له سر کیشی عهرووزه ، به لام ده توانین به برکه (تغیله) بیکیشین و هه ر نیوه ی ۱۴ برکه به . که چی ده بینن نیوه دپری دووه می که وشه ی (بگره) به دوو برکه بخویندنه وه ، ژماره ی برکه کانی ده بیته ۱۳ برکه و له ننگ ده بی بویه ده بی وشه ی (بگره) به سی برکه ده بربری تا کو کیشی شیعه که ته واو ده برچی . جا لیره دا شیعرناسی ته واو نه م شیعه ی مه حوی به راستی ده خویندنه وه ، به پی نی شوینی فرمانه داخوازی به که ی (بگره) به سی برکه ده رده بری .

ب. له لاپه ره (۳۱) داو له دپره شیعیکی دا ده لی : –

له فیرقه ی خاکسارانی مه حبه یهت (بفکره) به ک به ک

به دیمه ن به ک نه فیر ، دامه ن به لوی صد فیرق نه ما

کاتی له نیوه دپری به که می نه م شیعه ورده بینه وه ، ههست ده که وشه ی (بفکره) دوو جوړه خویندنه وه ی هه به و هه ردو و کیشیان هه ر . برکه بین به لام چونکه شیعه که له سر کیشی عهرووزه و پشت به پ (نه بزوین) و (بزوین) واته : (ساکن و متحرک) ده به ستی بویه ده بی فرم داخوازی (بفکره) وه کو عه ره بی پتی (ف) به ساکن بخویندنه وه تا کیشه که ی ته واو ده برچی .

ج. له لاپه ره (۱۸۲) و له دپره شیعیکی دا ده لی : –

له سوق ده هر دا دوو کانی هه رکه سی مودده تی عومه

گوهر دانه به شکل دانه «مه حوی» ! مامه له ی مه خلوق

له نیوه دپری به که می دا وشه ی (دهر) و پاشگری (دای) به کارهینا و که وتونه ته پال به ک و به به که وه ده رده برزین و گوتراوه (دهر دا) ده بی نه م ش دوو جوړه خویندنه وه ی هه به ، هه ردو و کیشیان سی برکه بی به لام شیعرناس ده توانی کام کیشی باشر ده گونجی له گه ل کیشی شیعه که به و جوړه بیخویندنه وه ، چونکه شیعرانان چنده هونه ر خویندنه وه که بیشی نه وه نده هونه ر .

د. له لاپه ره (۲۶۲) و له دپره شیعیکی دا ده لی : –

(خوینی) دل له بهر چاوم نه بی تا که ی ره وان ناخر

له وا روئی له بهر چاوم نه وی روئی ره وانم بوو

له نیوه دپری دووه می دا ده بینن وشه ی (خوینی) دوو جوړه خویندنه هه لده گری دوو برکه بی و سی برکه بی ، نه گه به سی برکه بی نه خویندنه وه شیعه که له ننگ ده بی ، جا بویه پیوسته له سر ده ننگی (خ) بوه ستین و ژ کورته که ی بی لابه بن .

ه. له لاپه ره (۳۱۲) و له دپره شیعیکی دا ده لی : –

له سایه ی ده وری چه رخی سوله په روه ر له ک به له ک ده دوی

سه گی ناو اته خوازی (نیسکی) و شتر له شه ک ده دوی

ده بینن له نیوه دپری دووه می دا وشه ی (نیسکی) دوو جوړه کیش خویندنه وه هه لده گری ، دوو برکه بی و سی برکه بی ، لیره دا ده بی به . برکه بی دابری تا کو کیشی شیعه که ی پی له ننگ نه بی ، خویندنه به پی شوین و جیگه ههست به گورانی کیشی نه و جوړه وشانه ده کات و ، گپروگرفته ی به کارهینانی وشه ی دوو کیش له لای شاعیره کلاسیکی به ک زور بهرچا و ده که ون و له لای مه حوی که متر هه ستی پی ده کری .

۴ – خولادان له و وشانه ی پینشگر یا ناوگر یا پاشگری ناسازی

بیرمه لکی:

ههندی جار شاعیر وشه ی وای دپته پیش که پیشگر یا ناوگر یان پیشگریکی ناسازی پیوه لکاوه، وای راسته تا پیوی ده کری خوی لهو جوړه بښه لابتات، چونکه سیهرگرانی نه وانه به سهر دپره شیعره که پشی دا هسه کیشری و، له شیعره کانی مه حوی دا به ده گمن نه پی چاومان بهو خیزه وشانه ناکه وی و، ته گهر چاویشان پیکهوت نه وای له م په ک دوو خوچه تی ناپه ری: -

۱ - له لاپهړه (۱۶۷) و له دپره شیعریکی دا ده لی:

کلامبکه له حکمت که بل و جامع:

عطا کمر همر په که، همر (ته وشه) مانع

دوا به دواي هم دپره شیعری ده لی:

صحت زانی، له کهمس باکت نه مابو تو

صهردهر همر نه وه همر (ته وشه) دالبع

که نه دوو شیعره که ورده بیته وه، ده بینن له هردو وکیان دا وشه ی (ته وشه) که کورت کراوه ی (ته وشه) به به کارهاتووه و نه مپیش له پیناوی ریکه وتی کیشی شیعره کان بووه که میک ده برینه که ی ناساز کردووه. به لأم چونکه ناوهر وکی شیعره کان به هیزن، هم ورده خه وشه ده ورینکی نموتی له کز کردیان دا فی به.

۲ - له لاپهړه (۲۲۷) ی دیوانه که ی دا هم دپره شیعری گوتووه:

به حق همر حق، به ناحق ناحقم وتوه له روژی بووم

وه کور مه نسورور له گهر بیشمکوزن ناکم حق لادهم

وه که سه رنج ده دینه نیوه دپری دووه می شیعره که، ههست ده که بین وشه ی (بیشمکوزن) که له جی تی خوی دا (بیشمکوزن) بووه، له بهر کیشه که ی وای لی کراوه و، هم نامراهی (بش) که می وشه که ی تی هیز کردووه، ده به وی له کاروانی وشه ی جوانی شیعری لابتات، چونکه ناوگرینکی سیهرگرانه و ته گهر نامراهی که ی (بش) ری ی بدایه و له جیانی (ته گهر بیشمکوزن) گوترا بابه (ته گهر تی و بمکوزن) نه وای وشه که ره ونه ق جیانی په بداده کرده وه. به لأم چونکه ناوهر وکی شیعره که به هیزه و له مه سه له ی ته صه ووفو حق په رستی به وه ده وی، هم ورده خه وشه ی داپوشیوه.

۳ - له لاپهړه (۲۹۸) دا، هم دپره شیعری خواره وه ی گوتووه: -

روخیشی کرده نه ولا، ده بشپرسی،

به شوخی، شاهی من، تو بوجی هانی؟

ده بینن لیره دا شاعیر وشه ی (ده بشپرسی) به کارهیناوه که له جی تی

خوی دا (ده بشپرسی) بووه و، له بهر کیشه عهرووزی به که ی وای لی کراوه تا ههست به له نگی نه کریت. وشه که به ناوگری (بش) ه که بارگران بووه و، ته نانهت ناوهر وکی به هیزه که پشی نه و بارگرانیه ی پی ناشارد ریته وه

د. به کارهینانی وشه ی ساده له دارشتنی شیعری جوان دا: -

مه حوی شاعیری لووتکه، زوربه ی هونراوه کانی له م جوړه شیعرا نه ن که به وشه ی ساده و ناسپی دوور له رازاندنه وه ی جوانکاری و به بیری تیژو واتای قول و ههستی ناسکی، به ره می به رزو جوان و به هیزی خولقاندووه و گوی هونه ری شیعری پته وی له مه بدانی نه ده پی کوردی دا بردوته وه. لیره دا چند نمونه به که له جوړه شیعرا نه ی له مه بدان و بواری جیاجیادا دپینه وه تا کو خویته ری به ریزیش ناگاداری بیرو ههست و هونه ری به رزو پته وی شیعری مه حوی تی:

۱ - له چامه ی به حری نووردا ههستی نه ته وایه تی کوردی ی خوی به وشه ی ساده ی دوور له رازاندنه وه ی ره وانیزی ده رده پری و ده لی:

له (همزه) و له (برده) م چونکه که م دی نیستیفاده ی کورد

منیش هم کوردی به م دانا، له ریزی نه و قه صیدانه! (۱۵)

وه یا خود که له م دپره شیعری دا ده لی:

موکه ره پر بوو قه صیده ی بورده نه شته ی عالمی پرکرد

بفرمور به م قه صیده ی کورده نوبه ی نه شته پیوانه!

مه حوی ههروه که شاعیرینکی سو فی و زانایینکی ثابینی بووه، شاعیرینکی نه ته وه پی کوردیش بووه و، شانازی پیوه کردووه و، به وشه ی ساده و ساکار شیعری جوان و پته وی نه ته وه پی هونیه ته وه.

۲ - له هونراوه به کی دیکه ی دا، به گز واعیزدا ده چی و ده بداته بهر تیرو توانجی ره خنه و ده لی:

لا لغاوه ی واعیظ نه مرؤ، مهوج نه دا دم پر له که ف

ریشی قبروسیا، کیتی وه عظه که ی بوو بهر تهره ف (۱۶)

مه حوی شاعیری گه وره، به م وه صفه ی لا لغاوه ی واعیز، سه رنجی تیژو بیری ورد له شیعره که ی دا، ده رده پری، چونکه «وینه گرتی دیمه تی لا لغاوه ی واعیزو شه پولی که ف و خووسانه وه ی ریش و خه فته خواردنق شاعیر بو له کیس چوونی کتیه که ی» (۱۷) مایه ی سه رنج تیژو و بیری ورد و قولی به تی و نه مانه ی به وشه ی ساده ی دوور له رازاندنه وه ی جوانکاری نه نجام داوه و، جوانترین شیعری وه صفی خولقاندووه.

۳ - له لاپهړه (۱۲۹) دا هم دپره شیعری گوتووه:

به زهر دو سووری دنیا زهرده واله تی نه گوزانی

به ههنگی تی بگه ی، ههر نیشه، نوشیکی فی به زه نبور

ئەم دېرە شىعرەى نمونەئىكى سەرکەوتووه لە شىعرى فەلسەفى مەحوى و خەلقى هوشيار دەکاتووه لەوہى بە ديمەن هەلنەخەلەتین و زەرەدەوآلەى زەردو سوورى لى ئەبى بە زەردو سوورى دنيا و ايزانى هەنگو و هونگوبى پى دەبەخشى کەچى زەرەدەوآلە هەر ئىشى پيوەدانى هەبە و نۆشى هەنگوبى نى پە و ناپى و ئەم بىرە وردەى بە وشەى سادە دارشتووه ئەم دېرە شىعرەى پى خولقاندووه.

٤ - لە لاپەرە (٢٤٣) دا لە دېرە شىعريکى دا بەوردى فەلسەفەى ژيانى ئادەمىزادى بە وشەى سادە و ساکار دەردەپرى و دەلى: -
لەگەل زانت دەکەوبە کوڤى دنيا
سەبى قاتىلە، ئەمرو بوته مامان

ناوەرۆکەکەى ئەو دەگەئىتى کە کارى دنيا سەبەرە، کە ئەدايک بووى دەس بەجى دەکەوبە ناو کوڤى ئەو دنيايە، وەك بلىتى ئەو مامانە، کەچى سەبىئىش هەر ئەو خوى بە کوشتت دەدا (١٨).

٥ - مەحوى باسنىكى خوى و نەفس و زەمانەو دنيا لە هونراوہىکى دا دەکات. وشەکانى سادە و ساکار و کەمیان ناشناى فەرہەنگى وشەى جوان و رازاوہى شىعرى کلاسىکى سەدەى نوزدەهەمەن، کە شاعيران ئەيان دەهيشت دېرە شىعريکيان بى وشەئارايى و جوانکارى دەسەپروات و لەپىناوى جوانى وشەدا ناوەرۆکيان لاواز دەکرد. کەچى بە پىچەوانەوہ. مەبەستى سەرکەى ناوەرۆک و ماناي پتەوہ. هەرۆک لەم چەند شىعرەدا دەلى: -

لە ناکەس کاريا خاکم بەسەر. رۆى بەبا عومرم
خودا! تۆ بئىنە تا لەبەر قابى کەسى دەمرم
بە ضايع چوو لە (ما لا يعنى) يا وەقەم هەموو. بەعنى
دەبى وەقتى لە (بوالوقت) بجزايم دا تيا بمر
ئەجەل دەورەم دەدا. حازر بە. وادەى دەورو تەسليمە
مى غەفلەت زەدە هيشتا خەربىكى مەستەلەى دەورم
خەيالى پووچى دنيا وا دەماغ و دلەى پىچاوہ. ١٩١١،
قيامەت. هەر مەگەر رۆزى قيامەت بىتەوہ فکرم!!

٦ - ديسانەوہ لە بارەى (فەلسەفەى ژيان) دەوہ. مەحوى ئەم دېرە شىعرەى گونيووہ و هەموو کەرەسەيەکى دارشتەکەى تەنيا وشەى سادە و ساکارەوہ. جوانترين ناوەرۆکى فەلسەفى پى خولقاندووه و دەلى:

فەلەک هەرگا کەسنى هەلپرى. وەقتى هىلاکەتە
کە سەر بوگەبنە پەت بى. پى لە کورسى و ئەسکەمەل چ بکا (٢٠)
مەبەستى شاعير لەوہە. کە زەمانە کەسنى بلند کردوہ. ماناي

ئەوہ بەرەو مردنى دەبات و، سەر ئەگەر بوپەنى سىدارەبى، مروف چ لەو کورسى بە بکات کە لەکاتى لەسىدارەدانى دا دەخريته ژىر پى و دەتوانين بلىين. (ئەم دېرە شىعرە يەکئیکە لە بەناخا چوونە فەلسەفى بەکانى مەحوى) (٢١).

لێرەدا کوڤان بى لىکوئىنەوہ کەم دىم کە لە هەموو کەرەسەکانى شىعرى بەهيزو پتەوى مەحوى تەنيا وشەى شىعريم وەرگرت، چونکە نەدەکرا لە هەموو کەرەسەکانى پەوہ بدوئيم و بيان خەمە بەر تەرازووى هەلسەنگاندن و نرخانندن و تەنانەت بوشم نەکرا لە هەموو هونراوہکانى دا بەدواى وشەکانى بکەوم و لە هەموو روونىکى مورفولوژى و زمانەوانى و ئەدەبى لىيان بکوئەوہ، بۆيە تەنيا وشەى شىعريم لەلاى مەحوى شاعير خستە بەر تيشكى رووناکى لىکوئىنەوہ..

پەراويزو سەرچاوہ:

١. ئەوانى ئاوريان لە وشەى شىعرى لەلاى مەحوى داوہتوہ. جگە لە مامزستان (مەلا عەبدولکەرىمى مودەرىس و عەمەدى مەلا کەرىم) لەکاتى لىکدانەوہى شىعرەکانى ديوانەکەى. - مامزستان (عەمەد ئەمىن هەورامانى) پش لە کتیبى (لە بارەى مەحوى لووتکەوہ) باسنىکى لەبەرەى هەندى لە وشەکانى شىعرى مەحوى نووسيوہ. بەلام بە زۆرى لاينى زمانەوانى گرتوہ. - حت وشەى شىعرى لە بارەى جوانى و رەوانىيەتەوہ... (پروانە لە بارەى مەحوى لووتکەوہ - ٤٠ - ١٩٨٦. ل:)
٢. د. على جواد الطاهر و د. عناد غزوان - اللقد الأدي - بغداد ١٩٨٢. ص ٨٣
٣. هەمان سەرچاوہ. ل: ٨٤
٤. عەلانەدين سەجادی - ميژووى ئەدەبى کوردى - چ ١. بەغدا ١٩٥٢. ل: ٣٢٨
٥. کاکەى فەلاح - وئارىکى لە کتیبى (لە بارەى مەحوى لووتکەوہ) بەغدا ١٩٨٦. ل: ٦٦
٦. مەلا عەبدولکەرىمى مودەرىس و عەمەدى مەلا کەرىم - ديوانى مەحوى کۆزى زانبارى کورد - بەغدا ١٩٧٧. ل: ٥٥٢
٧. عەلانەدين سەجادی - ميژووى ئەدەبى کوردى - چ ١. ل: ٣٣١
٨. ديوانى مەحوى - بەغدا ١٩٧٧. ل: ٢٢٣
٩. ديوانى مەحوى. ل: ٢٩٠
١٠. ديوانى مەحوى. ل: ١٤٦
١١. ديوانى ئەحمەد حەمەدى صاحبقران چاپى بەکەم ١٩٥٧. ل:
١٢. ديوانى مەحوى. ل: ٣٦
١٣. ديوانى مەحوى. ل: ١٩٠
١٤. ديوانى مەحوى. ل: ٢٧٠
١٥. ديوانى مەحوى. ل: ٤٥٢. ٤٥٤
١٦. ديوانى مەحوى. ل: ١٧٤
١٧. کاکەى فەلاح - گوڤارى بىرەئى - ژمارە (٧) بەغدا ١٩٧٠. ل: ٢٣
١٨. مەلا عەبدولکەرىمى مودەرىس و عەمەدى مەلا کەرىم - ديوانى مەحوى - ل: ٢٤٣
١٩. ديوانى مەحوى - ل: ٢٢١
٢٠. ديوانى مەحوى - ل: ١٥
٢١. مەحوى - پەراويزو لاپەرە: ١٥